

Кара Тетяна Сергіївна,

кандидат філологічних наук, головний бібліограф

Наукової бібліотеки

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

вул. Преображенська, 24, м. Одеса, 65000, Україна

тел.: (048) 722 12 10

e-mail: tatiana_kara@ukr.net

«МАЙСТЕР ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРОЗИ»: ТВОРЧІСТЬ В. СТЕФАНІКА В КОНТЕКСТІ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИХ СТУДІЙ

У короткому огляді окреслено творчу спадщину В. Стефаника та особливість її перекладу за матеріалами віртуальної книжкової виставки Наукової бібліотеки ОНУ імені І. І. Мечникова. Зроблений акцент на німецькомовних перекладах, що надруковані в «Ruthenische Revue» та «Ukrainische Rudschau» (який є його спадкоємцем).

Ключові слова: новеліст, ідіостиль, переклад реалій.

Головним приводом для створення віртуальної експозиції «Майстер психологічної прози» послугував 150-літній ювілей, який відзначався на державному рівні (14 травня 2021 р.), письменника-новеліста Василя Стефаника, творча спадщина якого визнана ще за життя й znana не тільки на Батьківщині, а й поза межами, «новели якого взяті з народного життя і написані своєрідною поетичною мовою, є шедеврами найдосконаліших психологічних студій» [3, с. 192].

Після прочитання новели «Новина» Максим Горький говорив про автора: «Як коротко, сильно і страшно пише ця людина». Саме ці слова найбільш повно характеризують творчу манеру письменника, адже сам жанр новели (належить до малих епічних форм) передбачає, що текст має бути лаконічним, з напруженим динамічним сюжетом та з яскраво вираженим композиційним центром, окрім цього додається ще стилістичні та мовленнєві особливості В. Стефаника.

Перші спроби пера В. Стефаника припадають на роки навчання в гімназії Коломиї, де у 1883 р. написав вірш без підпису. В цей час, разом з ним навчались у цій гімназії Лесь Мартович та Марко Черемшина, які були також вихідці з Покуття (східна частина сучасної Івано-Франківської обл.) й в цей час в них сформувалась їхня творча діяльність, які стали друзями та входили до умовного об'єднання «Покутська трійця». З легкої руки Івана Франка, було дано визначення цього об'єднання, що це «переважно хлопські сили походженням, соціалісти з переконання, молоді письменники взялися малювати те життя, яке найліпше знали, – сільське життя» [3, с. 496–497], тобто була в них близькість як у художньому мисленні, так і в використанні покутської говірки, яка поширена в південно-східних районах

Івано-Франківської та в більшості районів Чернівецької областей (у всіх, окрім Путильського та Винницького).

За своє життя новеліст надрукував 5 збірок (72 новели), тексти яких було перекладено багатьма мовами світу: російську, польську, хорватську, англійську, німецьку, французьку, португальську, іспанську тощо. Перед перекладачами постала проблема – кваліфіковано перекласти покутську говірку, зберігаючи колорит, зміст, інтертекстуальність та психологічність новел, якою митець володів ще з дитинства і вона для нього була природня, і використовував її для не для стилізації. Цим самим увиразнив мовлення героїв-селян, додаючи емоційного забарвлення та національного колориту, окреслюючи біль, трагедію, складність їх становища.

Окрім мови, «неповторність літературного феномена В. Стефаніка полягає в тому, що він, ототожнюючи себе із своїми героями, виявив людину села не лише у винятковій, екстремальній, ситуації (як, наприклад, перша імперіалістична війна), а й у хронічній (в ситуації хронічного соціального зубожіння), максимально розкриваючи при цьому зболену душу мужика, що вже тривалий час перебував на межі життя і смерті. І навіть не тоді, коли підсвідомість проривається у свідомість і може витворитися відчуття крайнього внутрішнього дискомфорту, а й у стані, як не парадоксально з точки зору психології, затяжного психічного афекту. Ось чому дії деяких його героїв порушують природу навіть біологічних законів, хоча при цьому аж ніяк не заперечуються ними мораль, гріх і покута» [4, с. 36].

Який же механізм стилістичного, художнього перекладу й способи відтворення діалектизмів? Як зазначає Марія Ткачівська: «До потенційних можливостей відтворення діалектизмів іноземною мовою відносимо: використання літературної та розмовної мови, просторіччя, лексичної та фонетичної стилізації. Відтворення діалектизму за допомогою діалектної одиниці іншої мови вважаємо найменш вдалим: це сприяє підміні діалектів і може заплутати читача. Позаяк не кожен автор вдається до стилізації, а, передусім, плекає використання рівноцінної заміни на значенневому рівні, це означає, що відбувається втрата національного колориту у перекладному тексті» [2, с. 136]. Дуже часто робився переклад не з першоджерела, а з перекладу російської мови, яка хоч і з однієї групи мов (східнослов'янської), але в таких текстах був відсутній натяк на діалект, втрачене стилістичне забарвлення, збережений лише відблиск конотації, тим самим втратилась авторська своєрідність й місцева забарвленість.

На початку ХХ століття з'являється низка перекладницьких студій слов'янськими та романо-германськими мовами, з якими зміг познайомитися й сам митець і «дійшов невтішного висновку, що більшість перекладів не в змозі передати його неповторної мовленнєвої фактури, а це, своєю чергою, не дає уявлення і про ідейно-художні та естетичні особливості. Скажімо,

коли вийшли друком перші переклади польською мовою, письменник резюмував, що його твори, очевидно, нікому не вдасться добре перекласти» [1, с. 42]. До вашої уваги представлено одне із прижиттєвих видань російськомовного перекладу В. Козиненка та з передмовою Г. Алексинського, що побачило світ в Санкт-Петербурзі у 1907 р.¹

Протягом 70–80 років було здійснено переклади іноземними мовами, які були надруковані у видавництві художньої літератури «Дніпро» в Києві. Для прикладу наведемо декілька видань:

- Переклад на іспанську здійснила Естела Луцак (31 новела), передмову – Федір Погребенник «Новеліст світової слави», опубліковано тиражем 2000 екземплярів у видавництві «Дніпро»².
- Французькомовний переклад здійснив Джинет Максимович, що надруковано тиражем 2000 екземплярів та з передмовою літературознавця Федора Погребенника³.
- «Кленові листи та інші новели» вийшло тиражем у 3000 примірників у англійському перекладі Марії Скрипник⁴.

У 1982 р. переклад з української на португальську здійснила Віра Семянська⁵. У виданні надруковано 9 новел з передмовою авторки перекладу, за підтримки Товариства друзів української культури та Бразильської графічної компанії.

Хорватською мовою переклад підготував Станко Гашпарович⁶. Книга складається з 31 новели, що розділені за розділами: «Сини» (10 новел), «Люди» (12 новел) та «Земля» (9 новел).

У 1951 р. Польщі, в Кракові, накладом у 10370 примірників була надрукована книга перекладів польською мовою⁷ (І. Байковська 10 новел, К. Марська – 5, А. Ротецька – 20, Р. Чеканська-Гейманова – 7), що містить 42 новели з коментарями до них Р. Чеканської-Гейманової.

«Кам'яний хрест» – збірка, що надрукована до сторіччя від дня народження українського письменника Василя Стефаника та містить 32 оповідання в перекладах Йосипа Візнука й

¹ Стефаник В. С. Рассказы / В. С. Стефаник ; пер. с укр. В. Козиненко ; предисл. Г. Алексинского. СПб., 1907. XXI, 194 с.

² Stefanik V. La cruz de piedra y Otras novelas / V. Stefanik ; [trad. E. Lusczak ; autor del prologo F. Pogrebennik]. Kiev : Dnipro, 1972. 251 p.

³ Stefanyk V. La Croix de pierre et autres nouvelles / V. Stefanyk ; traduit de l'ukrainien par G. Maxymovytch ; [préf. par G. Maxymovytch]. Kiev : Dnipro, 1975. 251 p.

⁴ Stefanyk V. Maple leaves and other stories / V. Stefanyk ; transl. by M. Skrypnyk. Kiev : Dnipro, 1988. 103 p.

⁵ Stefanyk V. Cruz de Pedra e outros contos / V. Stefanyk ; [trad. do Ucrainiano e Pref. W. Selanski]. Rio de Janeiro : Companhia Brasileira de Artes Graficas, 1982. 65 p.

⁶ Stefanyk V. Sinovi : novele / V. Stefanyk ; Priredio S. Gaspanovic. Zagreb, 1943. 192 s. (Suvremena Biblioteka ; Godište 5, Knjiga 7).

⁷ Stefanyk W. Utwory wybrane / W. Stefanyk ; [Tlumaczyly: I. Bajkowska, R. Czekanska-Heymanova, K. Marska, A. Rotecka]. Krakow : Czytelnik, 1951. 176 s.

С. Г. Андрусишина з передмовою С. Г. Андрусишина⁸. Це перша збірка творів митця, яка надрукована як книга англійською мовою за підтримки Комітета сторіччя Стефаника в Канаді.

Зосередимо увагу на німецькомовних перекладах, що були надруковані в період 1903–1915 рр. в українському періодичному виданні німецькою мовою, що зберігається у книгозбірні Наукової бібліотеки ОНУ. Цей інформативний двотижневик під назвою «Ruthenische Revue» створив молодий журналіст Р. Сембратович у Відні в 1903 р., який проіснував до 1905 р., а його спадкоємцем з 1905 по 1915 рр. став місячник «Ukrainische Rudschau», що висвітлював на своїх шпальтах культурні та політичні питання України.

Нами виявлено, що за зазначений період, окрім відсутніх номерів у бібліотеці № 7–12 1911, 1914, 1915 рр., було надруковано 10 перекладів новел Василя Стефаника.

У 1903 р. видання «Ruthenische Revue» ще використовувало готичний шрифт, що має пряму кутасну форму. Таким шрифтом були надруковані три переклади новел В. Стефаника, два з яких зробила Ольга Кобилянська «Лист» («Ein Brief»), «Сама-самісінька» («Ganz allein») та один Іллі Поповича – «Кленові листки» («Ahornblättchen»). З 1904 р. використовувався більш зручний шрифт – латинська антиква, що має засічки із заокругленими контурами, яким був опублікований ще один переклад Ольги Кобилянської новели «Катруся» («Katrussja»).

У 1906 р. художній переклад трьох текстів здійснив Вільгельм Горошковський «Лан» («Der Gutsacker»), «Новина» («Die Neuigkeit»), «Мамин синок» («Muttersöhnchen»). У 1908–1909 роках у перекладах Йосипа Роздольського виходять три новели: «Синя книжечка» («Das blau Büchlein»), «Камінний хрест» («Das steinerne Kreuz») та «Смерть» («Tod»).

В ХХІ столітті дуже мало перекладів творів «Селянського Бетховена». Переважна більшість науковців займаються вивченням Стефанікіани крізь призму мовознавства чи літературознавства, що було розпочате ще в ХХ столітті. За весь період були написані наукові розвідки, монографії та захищені низки дисертаційних робіт. На теренах нашого університету дослідженням займалися викладачі-вчителі й їхня плеяда учнів, переважно філологічного факультету, а саме: Григорій Андрійович В'язовський, Андрій Володимирович Недзвідський, Євген Миколайович Прісовський, Нонна Михайлівна Шляхова (докторська дисертація), Микола Васильович Пащенко, Оксана Григорівна Шупта-В'язовська та Ольга Володимиріна Казанова (кандидатська дисертація).

Отже, вся творчість Василя Стефаника та переклади його текстів ще і на сьогодні є багатим тлом для дослідження, а перекладознавча Стефанікіана ще чекає на своїх дослідників.

⁸ Stefanyk V. The Stone Cross / V. Stefanyk ; translated from the Ukrainian by J. Wiznuk in collaboration with C. H. Andrusyshen. Toronto : Stefanyk Cenennial Committee, 1971. 164 p.

Список використаної літератури

1. Стецик М. С. Фрагменти перекладознавчих студій над поетикою назви Василя Стефаника / М. С. Стецик // Наук. вісн. Ужгород. ун-ту. Серія: Філологія. – 2018. – Вип. 1 (39). – С. 42–47.
2. Ткачівська М. Р. Переклад діалектизмів у новелах В. Стефаника / М. Р. Ткачівська // Актуальні проблеми мовознавства, літературознавства та перекладознавства : зб. матеріалів 3-ї Всеукр. наук.-практ. конф. (Івано-Франківськ, 8 квіт. 2021 р.) – Івано-Франківськ, 2021. – С. 135–138.
3. Франко І. Я. Зібрання творів : у 50 т. / І. Я. Франко. – Київ : Наук. думка, 1984. – Т. 41 : Літ.-критич. праці (1890–1810). – 683 с.
4. Шумило Н. Літературний феномен Василя Стефаника (національний варіант експресіонізму) / Н. Шумило // Укр. л-ра в загальноосвіт. шк. – 2001. – № 3. – С. 34–42.

References

- [1]. Stetsyk M. S. Frahmenty perekladoznavchykh studii nad poetykoiu nazvy Vasyliya Stefanyka [Fragments of translation studies on the poetics of names of Vasyl Stefanyk] / M. S. Stetsyk // *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Filolohiia* [Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series : Philology]. 2018, iss. 1 (39), pp. 42–47.
- [2]. Tkachivska M. R. Pereklad dialektyzmiv u novelakh V. Stefanyka [Translation of dialectisms in short stories by V.Stefanyk] / M. R. Tkachivska // *Aktualni problemy movoznavstva, literaturoznavstva ta perekladoznavstva : zbirnyk materialiv 3-i Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Ivano-Frankivsk, 8 kvitnia 2021 r.)* [Current problems of linguistics, literary studies and translation studies: Proceedings of the 3rd All-Ukrainian scientific-practical conference (Ivano-Frankivsk, April 8, 2021)]. Ivano-Frankivsk, 2021, pp. 135–138.
- [3]. Franko I. Ya. *Zibrannia tvoriv : u 50 t.* [Collection of works : in 50 vol.]. Kyiv, 1984, vol. 41 : Lit.-krytych. pratsi (1890–1810) [literary-critical works (1890–1810)], 683 p.
- [4]. Shumylo N. Literaturnyi fenomen Vasyliya Stefanyka (natsionalnyi variant ekspresionizmu) [Literary phenomenon of Vasyl Stefanyk (national version of expressionism)] / N. Shumylo // *Ukrainska literatura v zahalnoosvitnii shkoli* [Ukrainian literature in a secondary school]. – 2001, no 3, pp. 34–42.

Поступила 02.12.2021 р.

Кара Т.

Candidate of Philological Sciences (Ph. D.), Chief Bibliographer
Odessa I. I. Mechnikov National University
24 Preobrazhenskaya St., Odessa, 65082, Ukraine
tel.: (048) 722 12 10
e-mail: library@onu.edu.ua

MASTER OF PSYCHOLOGICAL PROSE : WORKS OF V. STEFANIK IN THE CONTEXT OF TRANSLATION STUDIES

Summary

A brief review outlines the creative heritage of V. Stefanyk and the peculiarities of its translation based on materials of the virtual book exhibition of the Scientific Library of Odessa National I. I. Mechnikov University. Emphasis is on German-language translations published in *Ruthenische Revue* and a periodical succeeding it – *Ukrainische Rudschau*.

Keywords: novelist, idiostyle, translation of realities.